

ЎЗБЕКИСТОН QISHLOQ XO'JALIGI

ISSN 2181-502X

№7. 2015

*Хирмонингизга барака,
азиз бободехқонлар!*

ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХОҲАЛИГИ

(«Сельское хозяйство
Узбекистана»)
Аграр-иқтисодий,
илмий-оммабоп журнал

МУАССИС:

Ўзбекистон Республикаси
Қишлоқ ва сув хўжалиги
вазирлиги

Бош муҳаррир:
Тоҳир
ДОЛИЕВ

Таҳрир хайъати:

Шухрат ТЕШАЕВ
Акрам АРИПОВ
Яшин ХИДИРОВ
Шавкат ҲАМРАЕВ
Ботиржон СУЛАЙМОНОВ
Собиржон ЭРГАШЕВ
Хусниддин ЧИНИБЕКОВ
Тўлқин ЭШНАЗАРОВ
Содиқжон ТУРДИЕВ
Саидкул АРАБОВ
Фарҳод ОМОНОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Муса АНОРБОЕВ
Тоштемир ОСТОНАҚУЛОВ
Шермат НУРМАТОВ
Ўктам УМУРЗОҚОВ
Норкул ХУШМАТОВ
Равшанбек СИДДИҚОВ
Ражаббой ДЎСТМУРОДОВ
Муҳаммадjon ИБРАГИМОВ

2015 йил,
№7. Июль

Журнал 1922 йил
октябрдан чиқа бошлаган.

ОБУНА ИНДЕКСИ:
якка обуначилар учун — 894
ташкilotлар учун — 895

МУНДАРИЖА

Т.ДОЛИЕВ. Қадрли ва муқаддас тимсол	1
Дастлабки натижалар, баракали хирмонлар	2
Р.НАЗАРОВ. Чилла суви — тилла суви	3
М.ТОШБОЛТАЕВ. Машинабоп пахта даласи	4
Чилпиш — муҳим агротехник тадбир	5
А.АБДУЛЛАЕВ, М.САТТОРОВ, И.ХОЛИҚОВ. Кўчат усулида шоли етиштириш	7
Р.АБДУЛЛАЕВ, Х.АБДУЛЛАЕВА, А.ҒУЛОМОВ, М.ИСРОИЛОВ. Пишиқчиликда иш пишиқ бўлса	8
Р.ҲАКИМОВ, Ф.РАСУЛОВ. Саратон — сабзавоткорлар учун масъулиятли палла	9
Ш.УМАРОВ, М.ЖУМАНИЁЗОВ. Такрорий ипак курти боқиш	11
Д.СОДИКОВ, М.ГАФУРОВА, Д.ХОЛМАТОВ. Тут кўчатлари парвариши	12
А.НУРМАТОВ, Н.ШОЙМУРОДОВ, Э.МАНСУРОВ. Ёз ойларидаги қўйлар қарови	13
Чорвачилик — муҳим тармоқ	14
Маърифат кошонаси	15
Т.МУҲАММАД. Фаллакорларга маҳаллий навлар	16
Б.ЖЎРАЕВ. Ҳисобот-сайловлар	17
К.ЭРГАШЕВ. Экин — сув билан	17
Ш.СОДИКОВА. Олтин бошоқлар эгилган далаларда	18
Б.ЭГАМҚУЛОВ. Яшнаётган замин	19
Ш.ЖАББАРОВА. Эл манфаати йўлида	20
Амударёлик ирригаторлар гайрати	21
Х.КАРИМОВ. Мақсад сари элтувчи меҳнат	22
Баракали соҳа истиқболли	23
Э.КАРИМЖОН. Сув насоси қуёш энергиясида ишлайди	24
Б.ТОШНАЗАРОВ. Касбидан барака топаётганлар	25
Ғ.ҒАЙБУЛЛАЕВ, Ф.ТОШКЕНБОВА, М.ШЕРНАЗАРОВ. Бугдойнинг истиқболли "Жасмина" нави	26
Қ.МИРЗАЖОНОВ. Сизот сувлар мақбул чуқурлиги ва минерализацияси	27
О.ТЎРАЕВ, Ш.АЛИМОВ, Б.ХАИТОВ. Тоғ ўсимликларининг гулшира ва гулчанги	28
О.ХЎЖАЕВ, Б.ТЕШАБОВЕВ. Тадқиқот ва яна тадқиқот	29
З.ТУРҒУНОВ, Б.МУСАБОВЕВ, О.АБДУЖАББОРОВ. Барғазондан ёнилги	30
Ў.ИСЛОМОВ, Ю.УСМАНОВ. Ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилашда геодезик технологияларнинг ўрни	30
А.НУРИДДИНОВ. Дастур ижроси — амалда	31
М.ЎТКУРОВ. Ери сознинг — иши соз	31
А.ЖУМАНОВ. Қурғоқчиликда сувдан унумли фойдаланиш	32
М.ЮСУПОВА, Д.ЖАНАКОВА. Проблемы размножения клоновых подвоев и выращивания саженцев яблони в условиях Хорезмской области	33
И.АБИТОВ. Развитие клубеньков у сорта сои при внекорневой подкормке	34
А.ДЖУМАНОВ, О.СОАТОВ. Қишлоқ хўжалигида сифат менежменти	35
И.УМАРОВ, С.САИДКАРИМОВА, Ш.ОБЛОҚУЛОВА. Саноат маҳсулотлари худудий концентрация даражаси	37
К.ИБРОХИМОВА. Иқтисодиётда инвестицияларнинг роли	38
Д.АЗИЗОВА. Техамкорлик бош мезондир	38
С.ИКРАМОВА, Д.ИБРАГИМОВ. Иқтисодиётда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг ўрни	39
Х.ЮЛДАШЕВА, Д.ЕРМАТОВА. Зайтун поя ва новдасининг ўсиш динамикаси	40
Э.БЕРДИЕВ, А.ЎТАНАЗАРОВ, Ж.ХАИТОВ. Лиананинг кўкаламзорлаштиришдаги ахамияти	41
Д.ХАЙДАРОВА. Хитойда ипакчилик: кеча ва бугун	42
О.НОРБЕКОВ. Илмдан саодат топган олим	44
М.ТОИРОВ. Соҳа фидойиси	45
М.АДИЛОВ, Ж.ФАЙЗИЕВ, О.КОДИРХЎЖАЕВ, С.ЮНУСОВ. Ҳам олим, ҳам мураббий	46
Асад — экиннинг ясат. Сеҳрли сельдерей	47

Журнал Ўзбекистон Матбуот ва
ахборот агентлигида 2007 йил
11 январда 0158-рақам билан
рўйхатга олинган.

Манзилмиз: 100004, Тошкент
Шайхонтохур тумани,
А. Навоий кўчаси, 4-уй.
Тел/факс: 241—50—21.
241—30—92, 241—61—07.
www.qxjournal.asia
E-mail: qxjournal@qsxv.uz,
uzqx_journal@mail.ru

© «O'zbekiston qishloq xo'jaligi»

Босмахонага топширилди: 2015 йил
27 июнь. Босишга рухсат этилди:
2015 йил 28 июнь. Қоғоз бичими
60x84 1/8. Офсет усулида офсет
қоғозига чоп этилди. Шартли босма
табоғи 4,2. Нашр ҳисоб табағи 5,0.
Буюртма № 131. Нусхаси 4700 дона.

«PRINT LINE GROUP» ХК
босмахонасида чоп этилди.
Қорхона манзили: Тошкент шаҳри,
Бунёдкор шоҳ кўчаси, 44-уй.

Навбатчи муҳаррир: М.ТОИРОВ
Дизайнер: Н.БОЛТАЕВА

ҚУРҒОҚЧИЛИКДА СУВДАН УНУМЛИ ФОЙДАЛАНИШ

In the condition of water shortage, management and planning of irrigated water perfectly, determining when and how much water must be given to the plant field are discussed in the article.

For the result spending exact volume of water on raising soil moisture to the necessary level influence on efficiency of irrigating.

Марказий Осиё давлатларида сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш ва муҳофаза қилиш асосий вазифалардан биридир. Экинни иложи борича кўпроқ суғориш ҳосилдорлик ва даромадни оширмайди, балки экинга-ҳосилга зарар еткази.

Айниқса, даланинг бошида сув барча озиқа моддаларни ювиб кетади ва қуйи қисмида сув кўлланиб экинга зарар еткази, тупроқда туз тўпланишига олиб келади. Сувдан унумли фойдаланишни ташкил этиш уни режалаштиришни ўз ичига олиши ва қатъий графика роя қилиниши ҳамда бериладиган сув ҳажми экин майдони ва турига қараб белгилиниши зарур.

Суғориш режасини аниқ белгилаш кўп вақт талаб қиладиган мураккаб жараён. Компьютер дастурларининг пайдо бўлиши бу ишларни осонлаштирди, ҳозирда экиннинг сувга талабидан келиб чиқиб, суғориш режасини тузиш мумкин. Вегетация мавсумининг бошидан тез-тез ҳамда кам-кам ҳажмда сув бериш афзаллигини аниқлаш мумкин. Эгитлаб суғоришда сарфланадиган сув ҳажми ва муддатини тез-тез ўзгартириш мақсадга мувофиқ эмас. Бу усулда сув ҳажмини ўзгартириш ҳоллари чекланган бўлади. Деҳқончиликда ҳар доим сув бериш муддатини ўзгартириш ҳам осон эмас. Шунинг учун кўп ҳолларда тахминий сув бериш режасини тузишнинг ўзи кифоя бўлиб, энг қулай сув ҳажми ва муддатини белгилаб олиш, яъни ўсиш мавсуми давомида бир хил сув ҳажми ва суғориш муддатини сақлаб туриш лозим.

Сув бериш режасини аниқлашда учта оддий усулни қўллаш мумкин:

1. Экинни кузатиш усулидан одатда деҳқонлар қачон сув бериш кераклигини чамалаш учун ишлатадилар. Бу усул ўсимлик хусусиятларидаги рангининг ўзгариши, барглариининг қайрилиб қолиши ва сўлиши каби ўзгаришларни кузатишга асосланган, сув бериш муддатини аниқлашнинг энг содда усулидир. Агар ўсимликда сув танқислиги белгилари кўринса, унинг ҳосили камайиши мумкин. Бошқача айтганда, бундай ҳолда сув бериш билан ҳосил камайиб кетишининг олдини олиш мумкин бўлмайди.

2. Чамалаш усулида турли иқлим шароитларида етиштириладиган асосий дала экинларини суғориш режаси тузилади.

3. Оддий ҳисоблаш усули ўсиш даврида тахминий бериладиган сув ҳажми ва ўсимликнинг ҳисоблаб чиқилган сувга талаби даражасига асосланади. Бунда суғоришни режалаштириганда ёгингарчилик миқдори ни эътиборга олиш кераклигини эътироф этиш мумкин.

Шуни айтиш жоизки, экинни кузатиш усулидан унумли фойдаланиш учун тажриба ва маҳаллий шарт-шароитларни яхши билиш талаб этилади. Мисол учун, даланинг қайси жойида қумли тупроқ бўлса, ўша ердаги ўсимликда ранг ўзгариши ва сўлиш каби белгиларни кўриш мумкин.

Экинни кузатиш ноқулай томони шундаки, белгилар содир бўлгунча кўпчилик экинлар учун бериладиган сув бериш муддати ўтиши ҳамда ҳосилнинг камайиб кетишининг олдини олиш мушкул бўлиб қолади. Шуни таъкидлаш керакки, белгилар намоён бўлишини пойлаб ўтириш шарт эмас. Асосан ўсишнинг бошланғич даврида белгилар аниқланишига қадар сув бериш керак. Асосий дала экинларининг сувга эҳтиёжи энг юқори бўлган даврда суғориш режасини чамалаш жадвали берилган. Ундан режалар уч хил тупроқ ва уч хил иқлим учун берилганлигини кузатиш мумкин. Жадвал экиннинг ҳисоблаб чиқилган сувга эҳтиёжи ва берилган ҳар бир экиннинг илдиз чуқурлигига асосланади. Жадвалга асосан суғориш усули қўлланилганда, сув бериладиган чуқурлик 70 мм бўлади.

Суғориш даврида тупроқни турларига келсак, қумли унумдор ва гил тупроқ мисол тариқасида кўришимиз мумкин, уларнинг намлиги кам, ўртача ва юқори берилганлигидир. Тупроқлар уч хил.

Қумли тупроқда кам миқдорда намлик сақланиши мумкин, шунинг учун экинлар тез-тез суғориб турилиши, лекин ҳар суғоришда кам ҳажмда сув берилиши керак.

Қумоқ тупроқда қумли тупроққа қараганда кўпроқ нам тўпланади. Унча тез суғорилмайди, лекин ҳар гал кўпроқ сув берилди.

Гил тупроқда ўртача тупроқдагидан кўпроқ сув тўпланиши мумкин. Экинлар нисбатан камроқ суғорилади лекин ҳар гал олдингидан кўпроқ сув берилди.

Хулоса қилиб шуни айтиш керакки, қишлоқ хўжалигида сув ресурслари сарфини камайтириш ва муҳофаза қилишга эътибор бериш мақсадга мувофиқдир.

А.ЖУМАНОВ,
ТИМИ изланувчиси

Экиннинг нисбий буғланиши (мм/кун)

Иқлим зоналари	Ўртача кунлик ҳарорат		
	Қуйи (15°C дан паст)	Ўрта(15°-25° С)	Юқори (25°C дан паст)
Чўл (қурғоқ)	4-6	7-8	9-10
Ярим қурғоқ	4-5	6-7	8-9
Ярим нам	3-4	5-6	7-8
Нам	1-2	3-4	5-6